

בבית המשפט העליון

רע"א 9728/04

בפני : כבוד השופט א' גרוניס

המבקשים :
1. מיכאל עצמון ואח'
2. אורי אבנרי ואח'
3. שמואל בראל ואח'
4. רוני אכר ואח'

נ ג ד

המשיבים :
1. חיפה כימיקלים בע"מ
2. איגוד ערים (אזור חיפה) (ביוב)
3. עיריית חיפה
4. בתי זיקוק לנפט בע"מ

בקשת רשות ערעור על החלטת בית המשפט המחוזי בחיפה
מיום 19.9.04 בבש"א 1119/04 שניתנה על ידי כבוד השופט
ר' שפירא

בשם המבקשים : עו"ד מ' קפלנסקי ; עו"ד נ' אבירם

החלטה

1. בקשת רשות ערעור על החלטת בית המשפט המחוזי בחיפה (כב' השופט ר' שפירא), מיום 19.9.04 בה נדחתה בקשת המבקשים לצרף דו"ח של ועדת חקירה שהוקמה מכוח חוק השיפוט הצבאי, תשט"ו-1955 (להלן - חוק השיפוט הצבאי) לכתבי התביעה שהגישו נגד המשיבים, ולהגישו כראיה במסגרת ההליכים המשפטיים המתנהלים בין הצדדים.

2. המבקשים הינם אנשים החולים במחלת הסרטן ובמחלות קשות אחרות אשר נגרמו להם, לדבריהם, בשל האימונים הרבים והממושכים שעברו במימי נחל הקישון ובסביבתו בעת שירותם הצבאי. בבית המשפט המחוזי בחיפה מתנהלות מספר תובענות שהגישו המבקשים נגד המשיבים, בגין אחריותם הנטענת לזיהום הנחל. המבקשים

הגישו לבית משפט קמא בקשה לצירוף דו"ח "ועדת החקירה בעניין ההשלכות של פעילות צבאית בנחל הקישון ומימי הסביבה על בריאותם של חיילי צה"ל שהופעלו במקום" (להלן - דו"ח ועדת שמגר או הדו"ח) לתיק בית המשפט בתביעותיהם. הוועדה, אשר בראשה עמד נשיא בית המשפט העליון (בדימוס) מאיר שמגר, מונתה בשנת 2000 על ידי ראש המטה הכללי מכוח סעיף 537 לחוק השיפוט הצבאי. על הוועדה הוטל לחקור האם מימי הקישון וסביבתו מכילים חומרים מסכני בריאות, והאם ישנו קשר סיבתי בין מצב המים באיזור לבין המחלות בהם לקו חיילי צה"ל ששהו במימי הנחל במסגרת שירותם הצבאי, ולאור ממצאיה בשאלות הללו, לקבוע מהי אחריותם של הגורמים הצבאיים העולה מכך. בשנת 2003 התפרסמו מסקנות הוועדה. דעת הרוב בוועדה, שניתנה על ידי פרופ' מאיר וילצ'יק וד"ר גדי רנרט, הייתה כי לא הוכח שזיהום הקישון גרם לתחלואה עודפת בעלת מובהקות סטטיסטית בסרטן בקרב החיילים שנחשפו למימיו. לעומתם קבע בדעת מיעוט יושב ראש הוועדה, הנשיא (בדימוס) שמגר, כי ישנו קשר סיבתי והגיוני בין מצב הקישון בתקופה הרלוונטית לבין מחלת הסרטן אשר פגעה בחיילים.

3. בית המשפט המחוזי דחה לראשונה ביום 3.3.04 את הבקשה לצירוף דו"ח שמגר לתיק בית המשפט. בקשה לעיון חוזר שהגישו המבקשים נדחתה ביום 9.9.04. בית המשפט התבסס בהחלטתו בבקשה לעיון חוזר בעיקר על הוראת סעיף 538(א) לחוק השיפוט הצבאי, האוסרת על קבלת דו"ח ועדת חקירה שהוקמה לפי החוק כראיה במשפט. בית המשפט הוסיף, כי דו"ח ועדת שמגר אינו מהווה מסמך מהותי אשר יש לצרפו לכתב התביעה לפי תקנה 75(ב) לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984 (להלן - תקנות סדר הדין האזרחי או התקנות). הוא נימק זאת בכך שהדו"ח אינו נכנס לגדר התקנה כפי שנתפרשה על ידי הפסיקה, באשר הוא אינו מהווה חלק מעילת התביעה המובאת בכתבי התביעה שהגישו המבקשים. כן צוין בהחלטה כי אין מקום לצירוף הדו"ח גם מן הטעם שהמבקשים מעוניינים כי בית המשפט יאמץ את דעת המיעוט שבו. מכאן בקשת רשות הערעור שבפניי.

4. המבקשים חולקים על קביעתו של בית משפט קמא לפיה סעיף 538(א) לחוק השיפוט הצבאי מונע את הגשת דו"ח ועדת שמגר כראיה בתביעותיהם. המבקשים מציינים כי כוונת המחוקק בשלילת קבילותם של דו"חות ועדות חקירה כראיה, הייתה להביא לכך שהעדים המופיעים בפני ועדות אלו יעידו באופן חופשי, ללא מורא כי דבריהם עלולים לשמש כנגדם בהליכים משפטיים עתידיים. תכלית זו אינה מתקימת במקרה דנא, לטענתם. הטעם לכך הוא כי ישיבותיה של ועדת שמגר התנהלו בדלתיים פתוחות, ועל כן, אליבא דמבקשים, העדים ידעו מלכתחילה כי עדויותיהם תתפרסמנה

ברבים. לעניין זה מסתמכים המבקשים על עמדת הפסיקה, לפיה יש לפרש סעיפי חוק המקנים חיסיון מסוגים שונים לראיות, באופן המעניק משקל נכבד לאינטרס הציבורי במיצוי הליכי המשפט ובחשיפת האמת. גישה זו הובעה, למשל, בע"פ 2910/94 יפת ואח' נ' מדינת ישראל, פ"ד נ(2) 221, 307-308 (להלן - עניין יפת). בעניין זה נפסק כי מבחינה עקרונית יכול אדם לוותר על הזכות המוקנית לו בסעיף 14 לחוק ועדות חקירה, תשכ"ט-1968 (להלן - חוק ועדות חקירה), כי עדותו בפני ועדת חקירה לא תשמש כראיה בהליך משפטי. המבקשים גורסים, איפוא, כי לנוכח הויתור מצד העדים שהופיעו בפני ועדת שמגר על חיסיון עדותם עוד במהלך העדות, יש לקבוע כי דו"ח הוועדה קביל כראיה. עוד טוענים המבקשים כי בית המשפט המחוזי התעלם משלוש חלופות נוספות שהועלו על ידם, אשר בכוחן להכשיר את הגשת דו"ח ועדת שמגר כראיה. החלופה האחת הינה כי הדו"ח הוא בבחינת ידיעה שיפוטית אשר בתחום ידיעתו של הציבור הרחב ובית המשפט, ולפיכך בעלי הדין פטורים מלהוכיח את הקביעות שנקבעו בו. החלופה השנייה הינה כי הדו"ח מהווה הודאה שילוחית של בעל דין, היות שהמדינה, שהינה צד להליך, היא שמינתה את הוועדה והסמיכה אותה לחקור את הסוגיות הנזכרות. החלופה השלישית הינה כי הדו"ח קביל כראיה מכוח סעיף 32 לפקודת הראיות [נוסח חדש], תשל"א-1971 (להלן - פקודת הראיות), בהיותו תעודה ציבורית, כמוגדר בסעיף 29 לאותה פקודה. לבסוף, גורסים המבקשים כי דו"ח ועדת שמגר הינו מסמך מהותי אשר יש לצרפו לכתבי התביעה שהגישו לפי תקנה 75(ב) לתקנות סדר האזרחי, מכיוון שהוא מהווה אחת העובדות המקימות את עילת התביעה. המבקשים מנמקים זאת בכך שדעת המיעוט של הנשיא (בדימוס) שמגר אומצה, הלכה למעשה, על ידי משרד הביטחון, והביאה להכרה בהם כבעלי נכות שנגרמה עקב שירותם הצבאי.

5. לאחר שעיינתי בטיעוני המבקשים הגעתי לכלל מסקנה, כי אין מקום להיעתר לבקשתם. הטעם הראשון לכך נעוץ בעובדה כי המבקשים החמיצו את המועד הקצוב בתקנות להגשת בקשת רשות ערעור על החלטתו של בית משפט קמא, השוללת את צירוף דו"ח ועדת שמגר לתיק. ההחלטה המקורית בעניין זה ניתנה עוד ביום 3.3.04. המבקשים היו רשאים להשיג בפני בית משפט זה על ההחלטה הראשונה בסמוך לאחר הינתנה, אלא שהם נמנעו מלעשות כן. רק בעקבות הגשת הבקשה לעיון חוזר והחלטתו של בית המשפט המחוזי הדוחה את הבקשה, פנו הם לערכאת הערעור. כפי שציין בית משפט קמא, מאז מתן ההחלטה המקורית לא אירע כל שינוי בנסיבות המצדיק עיון חוזר בהחלטה. הטעם שהצריך עיון מחדש בהחלטה, אליבא דמבקשים, הוא פסק דינו של בית המשפט העליון בע"א 1639/01 קיבוץ מעיין צבי נ' קרישוב (טרם פורסם) (להלן - עניין קרישוב), שניתן בין שתי החלטותיו של בית משפט קמא, בו הסתמך בית

המשפט על האמור בדו"ח ועדת שמגר. ואולם, אזכורו של הדו"ח בעניין קרישוב נעשה אך ורק לעניין הניתוח המשפטי הכלול בו ולא לעניין קביעותיו העובדתיות, ואין בפסק הדין כל אמירה המכשירה, במישרין או בעקיפין, את הדו"ח כראיה. זאת ועוד, עניין קרישוב עוסק במסכת עובדתית אשר כלל אינה קשורה לפרשה בה עסקינן. בצדק קבע, איפוא, בית משפט קמא, כי פסק דין זה אינו מהווה נסיבה חדשה המקימה עילה לעיון חוזר בהחלטה. אכן, לעיתים רשאי בית המשפט לעיין מחדש בהחלטה שניתנה על ידו ולשנותה מחמת שנפלה בה טעות, אף בלא שחל שינוי בנסיבות, אלא שהשימוש במכות זו ייעשה אך במקרים נדירים (ראו, ע"א 3604/02 אוקן נ' שמי, פ"ד נו(4) 505, 508; ע"א 3537/03 זאב בר בע"מ נ' מנהל מס ערך מוסף (טרם פורסם), פסקה 10). בנסיבות העניין לא התקיימה, לדעתי, כל עילה לעיון מחדש בהחלטה המקורית בדבר צירוף דו"ח ועדת שמגר, ומשכך, לא היה מקום להגשת הבקשה לעיון חוזר. אין לאפשר את עקיפת הוראות התקנות בעניין המועד בו ניתן להגיש ערעור או לבקש מבית המשפט שלערעור רשות לערער, על ידי הגשת בקשה לעיון חוזר לבית המשפט שנתן את פסק הדין או את ההחלטה, אלא במקרים חריגים. המקרה הנוכחי, כך נראה, אינו נמנה עליהם.

6. אפילו נתעלם מן האיחור בהגשת בקשת רשות הערעור, הרי אף לגופו של עניין, דין הבקשה להידחות. בפתח הדברים יצוין כי המבקשים העלו בבקשותיהם בפני בית משפט קמא ובפני בית משפט זה שתי סוגיות, בלא שערכו ביניהן אבחנה ברורה, וכך נהג גם בית המשפט המחוזי בהחלטתו. הסוגיה האחת היא צירוף דו"ח ועדת שמגר כמסמך מהותי לכתבי התביעה, ואילו השנייה היא קבילותו של הדו"ח כראיה במשפט. תקנה 75(ב) לתקנות סדר הדין האזרחי קובעת, כי כאשר תוכנו של מסמך הוא עניין מהותי במשפט, יש להביא בכתב הטענות את נוסח המסמך או את קטעיו המהותיים או לצרפם אל כתב הטענות. כמובן שאף אם מסמך אינו נחשב כמהותי הוא יכול לשמש כראיה במשפט. הנפקות של הגדרת מסמך כלא מהותי הינה רק לעניין השלב הדיוני בו יש לצרפו או להגישו; מסמך כאמור ניתן להגיש, בהעדר הסכמה, רק בפרשת ההוכחות, ולעיתים בקדם המשפט, ואין לצרפו לכתב הטענות (י' זוסמן סדרי הדין האזרחי (מהדורה שביעית, תשנ"ה) 174). על כל פנים, במקרה שבפנינו יש לבחון תחילה האם המסמך שמתבקשת הגשתו הינו קביל כראיה. במידה שנשיב לכך בשלילה יתייתר הדיון בשאלה האם דו"ח ועדת שמגר מהווה מסמך מהותי, שכן ברי כי מסמך שאינו קביל כלל כראיה אינו יכול להיות מצורף גם לכתב הטענות.

7. הוראת סעיף 538(א) לחוק השיפוט הצבאי קובעת כדלקמן:

"שום דבר שהושמע במהלך חקירתה של ועדת חקירה, בין מפי עד ובין באופן אחר, ושום דין וחשבון של ועדת חקירה, לא יתקבל כראיה במשפט, אלא אם הועמד הנידון לדין על עדות שקר שמסר לאותה ועדת חקירה".

ועדת שמגר הוקמה, כאמור, מכוח סעיף 537 לחוק השיפוט הצבאי, ומשכך סעיף 538(א) הנ"ל חל לגביה. לשון הסעיף ברורה ונחרצת. לפיה, דו"ח של ועדת חקירה שהוקמה מכוח החוק אינו קביל כראיה במשפט, למעט חריג אשר אין חולק כי אינו מתקיים בענייננו. הוראות דומות, השוללות את קבילותם של דו"חות חקירה כראיה בהליכים משפטיים, מצויות בחוקים נוספים (ראו, סעיף 30(א) לחוק מבקר המדינה [נוסח משולב], תשי"ח-1958; סעיף 22 לחוק ועדות חקירה; סעיף 10(א) לחוק הביקורת הפנימית, התשנ"ב-1992). אכן, כפי שמציינים המבקשים, התכלית המרכזית העומדת מאחורי הוראות החיסיון שבחקיקוקים אלה הינה לעודד עדים המופיעים בפני הגוף החוקר למסור לו את מלוא המידע שבידיהם, בלא שיחששו כי בעתיד ייעשה שימוש בדבריהם במסגרת הליכים משפטיים. ברם, אין לקבל את טענתם, כי העובדה שדיוני ועדת שמגר התנהלו בדלתיים פתוחות מהווה טעם לסטייה מלשונו של סעיף 538(א). ראשית, חוק השיפוט הצבאי כלל אינו מתייחס לאופן בו יש לנהל את דיוניה של ועדת חקירה המוקמת מכוחו. אמנם, הוראות הפיקוד העליון קובעות כי ישיבותיה של ועדת חקירה תתקיימנה בדרך כלל בדלתיים סגורות ומתירות את ניהולן בדלתיים פתוחות, לפי שיקול דעת הוועדה, בתורת חריג בלבד (כעולה מהחלטת הוועדה מיום 1.8.00). דא עקא, אין ללמוד מכך כי סעיף 538(א) חל רק לגבי דו"ח של ועדה שדיוניה התנהלו בדלתיים סגורות. הסעיף מנוסח בלשון גורפת, ולא ניתן לקרוא לתוכו את הסייג האמור. שנית, תכלית החיסיון הקבוע בסעיף 538(א) בעינה עומדת הגם שדיוני הוועדה התקיימו בדלתיים פתוחות. אין דין פרסום תוכנה של עדות ברבים כדין שימוש בה בהליך משפטי. כאשר נעשה שימוש בעדות שניתנה בפני ועדת חקירה כנגד העד שמסרה במסגרת הליך משפטי, עלול הדבר לגרום להשלכות קשות לגביו. הדעת נותנת כי פגיעה זו חמורה מפגיעה הכרוכה בפרסום גרידא של תוכן העדות. על כן, העובדה שתוכן העדויות שניתנו בפני ועדת שמגר פורסם ברבים אינה גורעת מן המטרה שהציב המחוקק בסעיף 538(א), להפיג את חששם של העדים מכך שייעשה שימוש בעדותם בהליכים משפטיים. שלישית, אף פסק הדין בעניין יפת אינו יכול לסייע למבקשים. ברי, כי לא ניתן לראות במסירת העדויות בדלתיים פתוחות, בהתאם להחלטה העקרונית שקיבלה ועדת שמגר, משום ויתור של העדים על זכותם כי עדותם לא תשמש כראיה בהליכים משפטיים, לא כל שכן ויתור רצוני ומודע העומד בדרישות פסק הדין בעניין יפת.

8. אין ממש בטענותיהם של המבקשים בדבר החלופות המשפטיות הנוספות לקבלת דו"ח ועדת שמגר כראיה. אין יסוד לטענה, כי הקביעות העובדתיות והמשפטיות הכלולות בדו"ח מהוות ידיעה שיפוטית. בגדר המושג "ידיעה שיפוטית" נכללות עובדות שהן נחלת הכלל, כגון עובדות היסטוריות, עובדות שבפיזיקה בסיסית, גיאוגרפיה, תוצאות מחקרים ידועים וכיוצא באלה (ע"א 759/76 פ' נ' נוימן, פ"ד לא(2) 169, 175; ע"א 4868/90 אנגל נ' בודסקי, פ"ד מו(4) 434, 437). ידיעה שיפוטית אינה כוללת רק דברים הידועים לכל, אלא אף עובדות הניתנות לבירור מיידי ומדויק על ידי עיון במקורות מוסמכים אשר אינם שנויים במחלוקת (א' הרנון דיני ראיות (תשל"ז, חלק שני) 45). בענייננו, אין לומר כי תוכנו של דו"ח ועדת שמגר הוא בבחינת ידיעה שיפוטית. מסקנותיהם של חברי הוועדה התבססו על דיון מעמיק בסוגיות מדעיות מורכבות ביותר, בעיקר בתחום הרפואה אך גם בתחומים אחרים, ועל ניתוח משפטי של ממצאים סטטיסטיים. לא ניתן להגדיר תכנים אלו כמידע בסיסי שהוא נחלת הכלל, ואף לא כמקור מוסמך שאינו שנוי במחלוקת. דו"ח ועדת שמגר לא היה נחשב כידיעה שיפוטית אף אילו מסקנותיו ניתנו פה אחד, ובוודאי שאין לראות בו כידיעה שיפוטית לנוכח העובדה שבתוך הדו"ח עצמו נפלו חילוקי דעות מהותיים בין חברי הוועדה. קל וחומר שדעת המיעוט הכלולה בדו"ח, עליה מעוניינים המבקשים להסתמך בתביעותיהם, אינה עולה כדי ידיעה שיפוטית, ולעניין זה אין נפקות לכך שמשרד הביטחון בחר לאמצה משיקולים שונים.

כמו כן, לא ניתן לראות בדו"ח שמגר כהודאה שילוחית של בעל דין. כעולה מבקשת רשות הערעור, המדינה צורפה להליך כצד שלישי על ידי המשיבים או מי מהם. היות שהמדינה אינה נמנית בין הנתבעים שכנגדם הגישו המבקשים את תביעותיהם, לא מתקיימת במסגרת התובענות יריבות ישירה בין המבקשים למדינה. השימוש שרוצים המבקשים לעשות בדו"ח במסגרת ההליך הינו כנגד המבקשים ולא כנגד המדינה, ועל כן הדוקטרינה שעניינה הודאה שילוחית של בעל דין אינה יכולה לסייע בידם. אין להתיר למבקשים לעשות שימוש בדו"ח כנגד המשיבים רק משום שהמדינה, אשר מינתה את ועדת שמגר, הינה צד שלישי בהליך. לבסוף, אף אם דו"ח ועדת שמגר מהווה תעודה ציבורית - ואין צורך להכריע בכך - הוא עודנו בלתי קביל כראיה. אם צודקים המבקשים בטענתם כי הדו"ח עומד בתנאי סעיף 29 לפקודת הראיות, הרי שתנאים אלה מתקיימים אף לגבי דו"ח של כל ועדת חקירה אחרת שמונתה על פי דין לחקור סוגיה העומדת על סדר היום הציבורי, ואשר מסקנותיה התפרסמו בפומבי. אם תתקבל הפרשנות כי סעיף זה גובר על ההוראות בדבר חיסיון דו"חות ועדות החקירה, הקבועות, למשל, בחוק השיפוט הצבאי ובחוק ועדות חקירה, תיעשינה הוראות אלה

פלסטר. ברי, כי הוראות החיסיון הינן דין ספציפי, הגובר על הדין הכללי שבסעיף 29 לפקודת הראיות לפיו תעודות ציבוריות הינן קבילות.

משמצאנו כי דו"ח ועדת שמגר אינו קביל כראיה במשפט מתייטר, כאמור, הדיון בשאלה האם ניתן לצרפו לכתבי התביעה של המבקשים כמסמך מהותי. תכליתו של סעיף 538(א) לחוק השיפוט הצבאי, האוסר על שימוש בדו"ח ועדת חקירה צבאית במסגרת הליך משפטי, אינה מושפעת מן השאלה באיזה שלב דיוני ובאיזה אופן מתבקשת הגשתו של הדו"ח.

9. אף אם היינו מגיעים למסקנה כי הדו"ח קביל כראיה, קשה לראות מה הייתה התועלת למבקשים מהגשתו. כבר ציינו, כי דו"ח ועדת שמגר לא ניתן פה אחד. דעת הרוב הייתה, כי לא קיים קשר סיבתי בין הזיהום בנחל הקישון לבין מחלותיהם של החיילים שעברו אימונים במימי הנחל. דעת המיעוט של הנשיא (בדימוס) שמגר הייתה, כי קיים קשר סיבתי כאמור. דעת המיעוט היא זו עליה יבקשו המבקשים להסתמך היה והדו"ח יוגש כראיה. המשיבים ינסו מצידם, מטבע הדברים, להסתמך על דעת הרוב. מכאן, שהויכוח בסוגיית הקשר הסיבתי ייפתח ממילא מחדש בפני בית המשפט. ייתכן שתפתח בדרך זו חזית נוספת של מחלוקת בין בעלי הדין, ודומה שדי במחלוקות הקיימות, שהן, כך נראה, רבות ומקיפות ממילא.

10. אשר על כן, הבקשה נדחית בלא צורך בתשובה.

ניתנה היום, כ"ח בשבט תשס"ה (7.2.05).

ש ו פ ט